

การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1

STRATEGY DEVELOPMENT TO IMPROVE DESIRABLE CHARACTERISTICS OF STUDENTS, OFFICE OF MAHASARAKHAM PRIMARY EDUCATION SERVICE AREA 1

พิชัย บุญมาหนองคู¹, ศิริ ถีอาสนา², วุฒิกร สายแก้ว³

Phichai Boonmanongku¹, Siri Theeasana², Wuttikorn Saikaew³

¹นิสิตการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³อาจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดทำร่างยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน และ 2) พัฒนายุทธศาสตร์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 ขั้นตอนการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดทำร่างยุทธศาสตร์ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 การพัฒนายุทธศาสตร์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน และการจัดทำประชาพิจารณ์ผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 76 คน เพื่อวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน มี 6 ด้าน คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต มี 10 แนวทาง 2) ความมีวินัย มี 11 แนวทาง 3) ความประหยัด อดออม อยู่อย่างพอเพียง มี 8 แนวทาง 4) ความขยันหมั่นเพียร มี 8 แนวทาง 5) ความกตัญญู กตเวที มี 8 แนวทาง และ 6) ความรับผิดชอบ มี 7 แนวทาง ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการพัฒนายุทธศาสตร์พบว่า ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาพัฒนา และส่งเสริมนักเรียน การพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และมีแนวทางปัจจัยในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น ส่วนผลการประชาพิจารณ์พบว่า ผู้เข้าร่วมประชาพิจารณ์เห็นด้วยกับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทุกประเด็น

คำสำคัญ: การพัฒนายุทธศาสตร์, คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

ABSTRACT

The purposes of this research were to: 1) draft the strategies to improve the desirable characteristics of students, and 2) develop strategies for the desirable characteristics of students, Office of Mahasarakham Primary Education Service Area 1. The research was divided into 2 phases. The first phase was drafting the strategies. The instruments used for this phase were a questionnaire and interview form. Percentage, mean and standard deviation were used to analyze the data. The second phase was developing strategies by in-dept interview from 5 experts, arranging public hearing from 76 stakeholders in order to criticize and give suggestions on strategies to improve desirable characteristics of students. Data analysis was used by qualitative content analysis.

The results of the research revealed that there were 6 aspects as guidelines to improve the desirable characteristics of students: 1) 10 guidelines to be honest, 2) 11 guidelines to be disciplinary, 3) 8 guidelines to be economical and living in contentment, 4) 8 guidelines to be assiduous, 5) 8 guidelines to be grateful and 6) 7 guidelines to be responsible. The overall opinion related to the guidelines on desirable characteristics operation was rated at the highest level. The results of strategy development revealed that there should be visions, missions, aims and strategies to improve the desirable characteristics of students by using morality and ethics to improve and enhance students. The development has to be cooperative from every sector in relation. There should be guidelines, supportive factors, school participation, family and community to improve desirable characteristics in 6 aspects as mentioned above. The results of public hearing pointed that the participants agreed with the experts in every issue.

Key words: Strategy development, Desirable characteristics of students

บทนำ

เยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ เป็นความหวัง และอนาคตของชาติ ประเทศชาติจะเจริญหรือพัฒนาไปได้มากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับคุณภาพของเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญ การจัดการศึกษาให้กับเยาวชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่สังคมทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย ต่างก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalizations) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทย คนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตการณ์ที่เป็นผลกระทบจากการเลือนไหลทางวัฒนธรรมต่างชาติเข้าสู่ประเทศทั้งทางสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาอย่างรวดเร็ว โดยขาดการคัดกรอง และเลือกรับวัฒนธรรมที่ดีงาม ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชน เนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้ปลูกฝังศีลธรรมให้มีคุณภาพ และจริยธรรมลดน้อยลง นำไปสู่ค่านิยม และพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม และบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น [1] และเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยไปมากจากสังคมไทยในอดีตที่เคยสงบเรียบง่าย มีน้ำใจ และเอื้ออาทรต่อกันได้กลับกลายเป็นสังคมที่เน้นการแข่งขันชิงดีชิงเด่นและมีค่านิยมด้านวัตถุ [2] และในปัจจุบันนักเรียนมีปัญหาทางพฤติกรรมแทบทุกโรงเรียน มีพฤติกรรมอันไม่พึงปฏิบัติในโรงเรียน และประพฤตินิสัยที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่อยู่ในระเบียบวินัย ทำความหนักใจให้ครู และผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างมาก ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อ ไร้ระเบียบวินัย ขาดความ

ข้อสัต์ย์และเสี่ยสละ ดิดเกมส์ เล่นการพนัน ตกเป็นเหยื่อโฆษณา ไม่ส่งงานที่ได้รับมอบหมาย แต่งกายผิดระเบียบ ไม่เข้าเรียนตามเวลา แสดงท่าทีไม่เหมาะสม พกพาอาวุธ ตลอดจนการไม่ปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน เก็บของได้นำไปซ่อน เก็บเงินหรือสิ่งของได้ไม่นำมาแจ้งครูเพื่อประกาศหาเจ้าของ [3]

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญว่า นักเรียนและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต จำเป็นต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นภายในตัวนักเรียนทั้งความรู้ และคุณธรรม การปลูกฝังบ่มเพาะให้นักเรียนมีความรู้คู่คุณธรรม จำเป็นต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็ก และเป็นไปตามธรรมชาติ การหล่อหลอมต้องอาศัยระยะเวลาานพอ มีความอดทน และต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน โดยเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ ได้ปฏิบัติ และพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เสริมสร้างปัญญาโดยใช้หลักเมตตาธรรมในการดำรงชีวิต ผู้วิจัยจึงได้ศึกษายุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน และเชื่อมั่นว่าการมียุทธศาสตร์การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่มีประสิทธิภาพ จะนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ให้นักเรียนสามารถเผชิญกับปัญหาของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนต่างๆ ไป ตลอดจนเป็นแนวทางให้หน่วยงานต้นสังกัดสามารถนำไปใช้เป็นสารสนเทศในการกำหนดนโยบาย หรือวางแผนพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

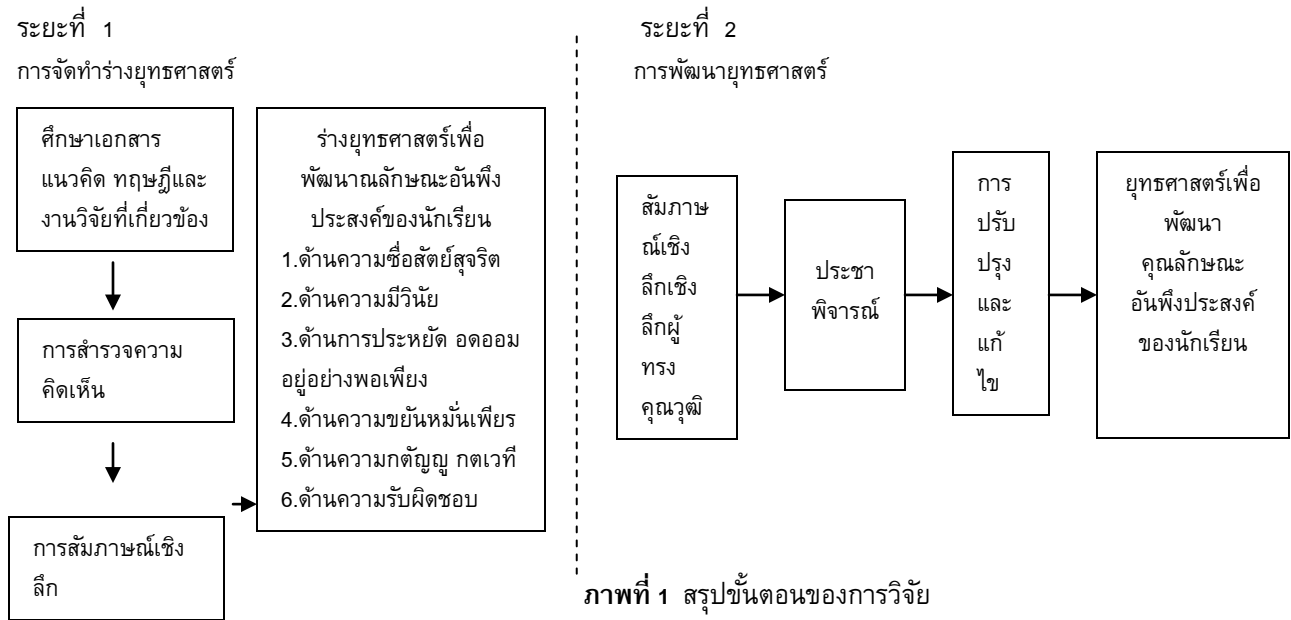
1. เพื่อจัดทำร่างยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1
2. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มเป้าหมาย
  - 1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 จำนวน 202 คน สุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 174 คน
  - 1.2 กลุ่มเป้าหมายที่ทำ การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ตามขนาดโรงเรียนเล็ก กลาง และใหญ่ ขนาดละ 3 โรงเรียน จำนวน 9 โรงเรียน โรงเรียนละ 2 คน รวม 18 คน
  - 1.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กรณีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 รวมจำนวน 5 ท่าน
  - 1.4 การประชาพิจารณ์ผู้มีส่วนได้เสีย กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม ผู้บริหารการบริหารการศึกษา จำนวน 7 คน ศิกษานิเทศก์ จำนวน 6 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 15 คน ครู จำนวน 15 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 7 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 15 คน และนักเรียน จำนวน 10 คน รวมจำนวน 76 คน

2. ตัวแปรที่ทำการศึกษา

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ประกอบด้วย ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีวินัย ด้านความ
 ประหยัด อุดมอยู่อย่างพอเพียง ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความกตัญญู กตเวที และด้านความรับผิดชอบ
 3. การวิจัยครั้งนี้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ดังรายละเอียดตามแผนภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สรุปขั้นตอนของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในระยะที่ 1 การจัดทำร่างยุทธศาสตร์ ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึง
 ประสงค์ของนักเรียนจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย ศึกษาระดับความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอัน
 พึ่งประสงค์ของนักเรียน และการสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้
 แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นกับกลุ่มตัวอย่าง และการสัมภาษณ์เชิงลึกโรงเรียนต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรม 9
 โรงเรียน ในระยะที่ 2 การพัฒนายุทธศาสตร์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน และการประชาพิจารณ์
 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 76 คน

5. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

5.1 ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย
 วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตาราง และเสนอในรูปแบบความเรียงสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ

5.2 ศึกษาระดับความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน วิเคราะห์โดยใช้
 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตาราง และเสนอในรูปแบบความเรียงสำหรับข้อมูลเชิง
 คุณภาพ

5.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานพัฒนาคุณลักษณะอันพึง
 ประสงค์ของนักเรียน การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ และการประชาพิจารณ์วิเคราะห์เนื้อหา และเสนอในรูปแบบความเรียง
 สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนที่ควรพัฒนามี 6 ด้าน คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต มี 10 แนวทาง 2) ความมีวินัย มี 11 แนวทาง 3) ความประหยัด อดออมอยู่อย่างพอเพียง มี 8 แนวทาง 4) ความขยันหมั่นเพียร มี 8 แนวทาง 5) ความกตัญญู กตเวที มี 8 แนวทาง และ 6) ความรับผิดชอบ มี 7 แนวทาง

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยการสำรวจข้อมูลความคิดเห็น

ผู้บริหารสถานศึกษามีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่อยู่ในระดับมากที่สุด มี 4 ด้านคือ 1. ด้านความกตัญญู กตเวที 2. ด้านความรับผิดชอบ 3. ด้านความมีวินัย และ 4. ด้านความขยันหมั่นเพียร และด้านที่อยู่ในระดับมาก มี 2 ด้าน คือ 1. ด้านการประหยัด อดออมอยู่อย่างพอเพียง และ 2. ด้านความซื่อสัตย์ ตามลำดับ

3. ผลการศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษา และครูโรงเรียนต้นแบบคุณธรรม จริยธรรม

ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 สถานศึกษาได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ของโรงเรียนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศของโรงเรียน ส่วนมากมีวิสัยทัศน์ที่เน้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประจำโรงเรียน และได้กำหนดให้คุณธรรมเป็นเป้าหมายหลัก และกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริม สนับสนุน ผู้บริหารสถานศึกษา ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 6 ด้าน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของครู บุคลากรทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในส่งเสริม และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอย่างชัดเจน จุดแข็ง โรงเรียนมีนโยบาย กลยุทธ์ จุดเน้น และเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ คุณธรรม จริยธรรม มุ่งมั่นในการอบรมสั่งสอน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม มีนิสัยรักการทำงาน มีความประหยัด สุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง สภาพแวดล้อมมีบรรยากาศร่มรื่น สะอาด สวยงาม เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จุดอ่อน คือ ครูมีหน้าที่รับผิดชอบงานมาก ใช้สื่อการสอนไม่หลากหลาย นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง และส่วนร่วม และไม่กล้าแสดงออก โอกาส คือ การคมนาคมสะดวกสบาย มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการจัดเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น พ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชนให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน และอุปสรรค คือ ผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีฐานะยากจน ย้ายถิ่นฐานบ่อย ทำให้การดูแลเอาใจใส่นักเรียนขาดความอบอุ่น มีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนมีการมั่วสุมเล่นเกมส์ที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และความรับผิดชอบ ผู้ประกอบการด้านสื่อเทคโนโลยีขาดจิตสำนึกในการให้บริการ

วิธีดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนอาศัยความร่วมมือทั้งจากภายใน และภายนอกโรงเรียน ส่งเสริม และสนับสนุน โดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน บรรยากาศสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ มีแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน และปัจจัยในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติ ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ทั้ง 6 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดนั้น จะต้องมีการบูรณาการเป็นต้นแบบในการปลูกฝังคุณลักษณะ

อันพึงประสงค์ของนักเรียน มีรูปแบบ และกระบวนการ กิจกรรมที่หลากหลายในการปลูกฝังที่เหมาะสม สภาพบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ การประกาศ ยกย่องมอบรางวัล และเกียรติบัตร เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติดี

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับร่างยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 ที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาพัฒนา และส่งเสริมนักเรียน การพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีแนวทาง ปัจจัยในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 6 ด้าน

5. ผลจากการจัดทำประชาพิจารณ์

ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 เป็นยุทธศาสตร์ที่มีความเหมาะสมในการพัฒนานักเรียนนอกจากนี้ผู้เข้าร่วมจัดทำประชาพิจารณ์ ยังให้ความคิดเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมและมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้อย่างยิ่ง มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีข้อสรุปจากผลการวิจัยที่ผู้ปฏิบัติสามารถนำไปใช้ได้จริง

ภาพที่ 2 ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1

อภิปรายผล

ขออภิปรายผลในสาระสำคัญ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ผลการศึกษาวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน พบว่ามีแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน มีดังนี้

1.1 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ความซื่อสัตย์สุจริต มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนพูดความจริง ไม่โก่ง และหลอกลวงผู้อื่น 2) บันทึกสมุดทำความดีให้กับนักเรียน เมื่อนักเรียนเก็บทรัพย์สินของผู้อื่นได้แล้วนำส่งคืนเจ้าของ 3) จัดกิจกรรมกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ข่าวเหตุการณ์ประจำวัน การเล่านิทาน 4) ประกาศยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดี โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น 5) ส่งเสริมให้นักเรียนจัดนิทรรศการแสดงประวัติชีวิต และพฤติกรรมของผู้ที่นักเรียน สังคม ยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต 6) จัดกิจกรรมประจำปี ให้นักเรียนช่วยกันเลือกเพื่อนที่เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตสมควรได้รับการยกย่องชมเชย 7) ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกต้องทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู 8) เชิญผู้มีชื่อเสียง หรือผู้ได้รับยกย่องเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักเรียน 9) ส่งเสริมให้ครูประพฤติตนด้านความซื่อสัตย์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และ 10) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับชุมพล เทียงธรรม [4] ; เดิมแท้ ชาวหินฟ้า [5] และพรรณพร วรรณลักษณ์ [6] ที่ส่วนใหญ่เห็นสอดคล้องกันว่า การพัฒนาคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์จะต้องได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก พ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อบรมสั่งสอนและชี้แนะให้เห็นว่าการขาดความซื่อสัตย์คือเรื่องที่น่าอับอาย น่ารังเกียจ โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน จะต้องร่วมมือกันในการปลูกฝังความซื่อสัตย์ให้กับนักเรียนมีความรู้สึกและสัมผัสได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสถานที่ในชีวิตประจำวัน ฝึกให้เข้าสังคมและใช้ชีวิตรวมกันเป็นหมู่คณะ ปฏิบัติภารกิจร่วมกัน รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัยเห็นใจซึ่งกันและกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมไทยเป็นครอบครัวอุปถัมภ์มีขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นเครือญาติ และมีการปลูกฝังคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ให้กับลูกหลานภายในครอบครัวตั้งแต่ยังเป็นเล็ก

1.2 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ความมีวินัย มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) จัดกิจกรรมส่งเสริมการตรงต่อเวลาให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ 2) ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจกฎเกณฑ์ของโรงเรียน และปฏิบัติตามกฎอย่างเต็มใจ 3) ส่งเสริมการฝึกปฏิบัติให้นักเรียนมีระเบียบวินัยของสังคมตั้งแต่ระดับอนุบาล 4) ส่งเสริมการปลูกฝังคุณลักษณะความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในสังคม 5) ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของครอบครัว และโรงเรียนได้ด้วยตนเอง 6) ปรับปรุงกฎระเบียบกฎเกณฑ์ของโรงเรียนให้อำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียน 7) จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างวินัยในโรงเรียน เช่น จัดทำป้าย กฎ ระเบียบข้อบังคับจรรยาบรรณ ให้นักเรียนได้อ่านและศึกษา 8) ส่งเสริมกิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายกัน ทุกวัน โดยให้นักเรียนไหว้ครู รุ่นพี่ และเพื่อน 9) ส่งเสริมการฝึกมารยาทให้นักเรียนเข้าแถวไปรับประทานอาหาร ซื่ออาหาร และเก็บภาชนะให้เรียบร้อย 10) ส่งเสริมให้ครูปฏิบัติตนด้านความมีวินัยให้เป็นแบบอย่างที่ดี และ 11) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน สอดคล้องกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม [7] ; ชุมพล เทียงธรรม [4] และจินตนา พุทรมตะ [8] ที่ผลการวิจัยกล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า การปลูกฝังความมีวินัยจะอบรมสั่งสอนตั้งแต่เด็ก และจะต้องได้รับความมีจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาความมีวินัย ชุมชนมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมทักษะหรือความสามารถด้านวินัยของเด็ก และมอบ เกียรติบัตรไว้เป็นที่ระลึกแก่นักเรียนที่มีระเบียบวินัย

1.3 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ความประหยัดอดออม อยู่อย่างพอเพียง มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนทำสมุดบัญชีแสดงรายรับรายจ่ายของตนเอง 2) ส่งเสริม และปลูกฝังให้นักเรียนใช้

อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัด และรู้คุณค่า 3) ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตน และตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 4) ส่งเสริมให้นักเรียนใช้น้ำ ไฟฟ้า และสาธารณูปโภค ทั้งของตนเอง และส่วนรวมอย่างประหยัด และรู้คุณค่า 5) ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า และเก็บรักษาดูแลเป็นอย่างดี 6) จัดทำป้ายคำขวัญณรงค์เกี่ยวกับการประหยัด อดออมอยู่อย่างพอเพียง 7) ส่งเสริมให้ครูปฏิบัติตนด้านการประหยัด อดออมอยู่อย่างพอเพียงให้เป็นแบบอย่างที่ดี และ 8) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง ความประหยัด อดออม อยู่อย่างพอเพียงของนักเรียน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของธนพล จาดใจดี [9] และชุมพล เทียงธรรม [4] กล่าวว่า พ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องปลูกฝังให้เด็กรู้จักประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย หรือฟุ้งเฟ้อกับวัตถุนิยม ลักษณะของคนที่มีนิสัยประหยัด และอดออมมาก จะไม่ชอบซื้อของฟุ่มเฟือย ไม่ชอบใช้เงินสุรุ่ยสุร่ายโดยไม่ยั้งคิด ซื้อสินค้าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ใช้เงินอย่างรอบคอบ

1.4 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ความขยันหมั่นเพียร มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนมีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการปฏิบัติงานด้วยความขยัน รอบคอบในการปฏิบัติงาน 2) ส่งเสริมให้นักเรียนเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 3) ส่งเสริมให้นักเรียนมีความตั้งใจ และรับผิดชอบในการทำงานให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง 4) ส่งเสริมให้นักเรียนพยายามแก้ปัญหา และอุปสรรคในการทำงานให้สำเร็จด้วยตนเอง 5) ส่งเสริมให้นักเรียนทุ่มเททำงาน อดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน 6) ส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระให้กับนักเรียน เช่น การเลี้ยงสัตว์ การทำขนม การประดิษฐ์ดอกไม้ การปลูกผัก 7) ส่งเสริมให้ครูปฏิบัติตนด้านความขยัน มุ่งมั่นในการทำงานให้เป็นแบบอย่างที่ดี และ 8) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง ด้านความขยันหมั่นเพียร มุ่งมั่นในการทำงานของนักเรียน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [10] ; นิติภูมิ นวรรณ์ [11] และธนพล จาดใจดี [9] กล่าวว่า เด็กจะซึมซับความขยัน และความอดทน มาจากบิดา มารดาก่อนเป็นพื้นฐาน ผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร คือ ผู้ที่มีตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเพียรพยายาม ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จ ลุล่วง ตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบ และ มีความภาคภูมิใจในผลงาน

1.5 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ความกตัญญู กตเวที มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนรัก เคารพพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และแสดงออกซึ่งการตอบแทนพระคุณอย่างเหมาะสม 2) ส่งเสริมให้นักเรียนช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ 3) ส่งเสริมให้นักเรียนรักชาติ รักษาเกียรติ และนำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว 4) ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม 5) ส่งเสริมให้นักเรียนมีสัมมาคารวะต่อบิดา มารดา ครู และญาติผู้ใหญ่อย่างสม่ำเสมอ 6) ส่งเสริมให้นักเรียนอาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน 7) ส่งเสริมครูปฏิบัติตนด้านความกตัญญูให้เป็นแบบอย่างที่ดี และ 8) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างด้านความกตัญญู กตเวทีของนักเรียน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของนิติภูมิ นวรรณ์ [11] ; ธัมมนันท์ทากฤษณี [12] และ จินตนา พุทธเมตตา [8] กล่าวว่า การปลูกฝัง และการอบรมความกตัญญู กตเวที จะได้รับการอบรมสั่งสอนจาก พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อให้เด็กมีความกตัญญู และจงรักภักดี มีความเคารพในรุ่นอาวุโสให้เกียรติและเชื่อฟังคำสั่งสอน คำแนะนำเสมอ และครอบครัวเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งของมนุษย์และเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อโลกมนุษย์ที่จะอบรมสั่งสอนสมาชิกให้เป็นคนที่มีความกตัญญู ที่สอดคล้องกันเพราะสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมครอบครัวขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ในชนบทจึงมีความเคารพนับถือกันเป็นระบบเครือญาติ สามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน และแสดงการตอบแทนผู้มีพระคุณ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

1.6 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ความรับผิดชอบ มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้นักเรียนทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ บริเวณโรงเรียน และอาคารสถานที่ 2) ส่งเสริมให้นักเรียนยอมรับบทบาทหน้าที่ของตนเอง และของผู้อื่น 3) ส่งเสริมให้นักเรียนดูแลรักษาทรัพย์สินของส่วนรวม 4) ส่งเสริมให้นักเรียนมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางความคิด และความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัว 5) ส่งเสริมให้นักเรียนบำเพ็ญ

ประโยชน์และช่วยเหลือชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ 6) ส่งเสริมให้ครูปฏิบัติตนด้านความรับผิดชอบให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และ 7) เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง ด้านความรับผิดชอบของนักเรียน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Browne and Cohn [13] ; Good [14] และนิติภูมิ นวรัตน์ [11] ที่พบว่า ความรับผิดชอบจะต้องได้รับการปลูกฝังให้กับลูกหลานตั้งแต่อายุน้อย พ่อ แม่ ผู้ปกครองทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลในครอบครัว ผู้ที่มีความรับผิดชอบจะปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนงาน และ ป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในงานที่ตนรับผิดชอบ มีความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงาน และติดตามผลที่ได้กระทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่น

2. ผลการพัฒนายุทธศาสตร์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน พบว่า ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ของโรงเรียนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศของโรงเรียนโดยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน การพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีแนวทาง ปัจจัยในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต 2) ความมีวินัย 3) ความประหยัด อดออมอย่างพอเพียง 4) ความขยันหมั่นเพียร 5) ความกตัญญู กตเวที และ 6) ความรับผิดชอบ สอดคล้องกับอุทิศ ขาวเขียว [15] และพสุ เดชะรินทร์ และคณะ [16] ได้กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ เป็นยุทธวิธีทางเลือกปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goals) และกลยุทธ์ต่างๆ (Strategic) ที่แสดงให้เห็นทิศทางในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งวิสัยทัศน์ของโรงเรียนจะเน้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และโรงเรียนได้กำหนดให้คุณธรรมเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับโรจน์ สารรัตน์ [17] และบุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ [18] กล่าวว่า เป้าหมายเป็นผลลัพธ์สุดท้าย ที่องค์กรต้องการให้บรรลุผลเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการวางแผนที่จะช่วยเสริมสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงาน

กิตติกรรมประกาศ

- เป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม นำเสนอผลงานวิจัยระดับปริญญาเอก ภาคภาษาอังกฤษ ณ Auckland University of Technology ประเทศ New Zealand

- เข้าร่วมการนำเสนอผลงานวิจัย ภาคภาษาอังกฤษ ในงาน NCSST 2012 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

- งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2549). *คู่มือครูเพื่อพัฒนาจิตพิสัยในระบบการเรียนการสอนระดับก่อนประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กระทรวงศึกษาธิการ.
- [2] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543) *การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สปช.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- [3] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1. (2551). *ประถมศึกษามหาสารคาม 1 โมเดลสู่ความเป็นเลิศ*. มหาสารคาม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1.
- [4] ชุมพล เทียงธรรม. (2548). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเยอรมัน*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [5] เต็มแท้ ชาวหินฟ้า. (2548). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไต้หวัน*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [6] พรธนพร วรธณลักษณ์. (2548). *การศึกษาและการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น*. ปรัญญาการศึกษาชุมชนบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- [7] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). (2549). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศนอร์เวย์*. กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [8] จินตนา พุทเมตตะ. (2548). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเกาหลี*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [9] ธนพล จาดใจดี. (2548). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศอินเดีย*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [10] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- [11] นิตกุมิ นวรัตน์. (2549). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเวียดนาม*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [12] ธัมมพันธ์ ทาภิษุณี. (2548). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศศรีลังกา*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [13] Browne,C.G. and Thomas Cohn. (1992). *The Study of Leadership*. Illionois :The Interstate Prinsters and Publishers.
- [14] Good, Carter V. (1998). *Dictionary of Education*. 3rded. New York : McGraw-Hill.

- [15] อุทิศ ขาวเขียว. (2549). *การวางแผนกลยุทธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [16] พสุ เดชะรินทร์ และคณะ. (2548). *Strategy map แผนที่ยุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ก. พลพิมพ์ (1996).
- [17] วิโรจน์ สารรัตนะ. (2546). *การบริหารการศึกษา : นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการบรรลุผล*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ์.
- [18] บุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ. (2546). *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : BK การพิมพ์.